ECLI:LV:AT:2018:1121.C30420615.3.S

Lieta Nr. C30420615
SKC-330/2018
Civillietu departaments

Latvijas Republikas Augstākā tiesa
SPRIEDUMS
Rīgā 2018.gada 21.novembrī

Augstākā tiesa šādā sastāvā:
tiesnese referente Anita Čerņavska,
tiesnese Anda Briede,
tiesnese Edīte Vernuša

rakstveida procesā izskatīja civillietu sakarā ar /pers. B/ un Tieslietu ministrijas kasācijas sūdzībām par Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2017.gada 9.marta spriedumu /pers. B/ prasībā pret Latvijas valsti par morālā kaitējuma atlīdzības piedziņu.

Aprakstošā daļa

[1] /pers. B/ 2015.gada 16.aprīlī, pamatojoties uz likuma „Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu" 5.panta trešo daļu un 8.panta trešo daļu, Civillikuma 1. un 1635.pantu, tiesā cēla prasību pret Latvijas valsti par morālā kaitējuma atlīdzības 30 000 EUR piedziņu.

Prasības pieteikumā norādīts, ka /datums/Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs uzsāka kriminālprocesu, kurā /pers. B/ tika apsūdzēts noziedzīga nodarījuma izdarīšanā pēc Krimināllikuma 15.panta ceturtās daļas un 322.panta otrās daļas. Kriminālprocess ilga līdz 2010.gada 9.februārim, kad Augstākā tiesa atstāja negrozītu Krimināllietu tiesu palātas 2009.gada 28.septembra spriedumu, ar kuru prasītājs attaisnots. Kriminālprocesa laikā izziņas iestāde, prokuratūra un pirmās instances tiesa prasītājam nodarīja morālo kaitējumu. Kriminālprocess prasītāju morāli traumēja, to pastiprināja celtās apsūdzības smagums un netaisnības apziņa.

Prasītājs bija aizturēts un 48 stundas atradās īslaicīgās aizturēšanas izolatorā. Izmeklēšanas laikā notika kratīšanas prasītāja dzīves un darba vietās, tika noklausītas privātās telefonsarunas. Arests prasītājam piederošajam nekustamajam īpašumam liedza to izdevīgi pārdot. Ar drošības līdzekli – aizliegumu atstāt dzīvesvietu laikā no /datums/līdz /datums//pers. B/ bija liegta iespēja doties ārvalstu braucienā ar ģimeni un pie māsas.

Kriminālprocesa laikā bija regulāras publikācijas reģionālajos un centrālajos masu informācijas līdzekļos, piemēram, ziņu aģentūras /Nosaukums A/ publikācijas ar /pers. B/ godu un cieņu aizskarošām ziņām, laikrakstu /Nosaukums B/, /Nosaukums C/, /Nosaukums D/ un /Nosaukums E/, kā arī vairāku interneta portālu (tostarp /nosaukums F/, /nosaukums G/) publikācijas. Turklāt interneta portālos tika publicēti godu un cieņu aizskaroši anonīmi komentāri. Ignorējot Satversmes 92.pantā paredzēto nevainīguma prezumpciju, laikrakstā /Nosaukums D/ pēc pirmās instances tiesas sprieduma publicēti prokurora izteikumi par prasītāju. /pers. B/ izjuta apkārtējo negācijas, dzirdēja apvainojošus un nicinošus izteikumus.

K o p š 2005.gada 18.marta /pers. B/ bija /Nosaukums/ pilsētas pašvaldības deputāts. Kriminālprocess bija morāls šķērslis pildīt deputāta pienākumus.

Morālā kaitējuma atlīdzības apmēra pamatojumam prasītājs norādījis viņa ieskatā līdzīgus gadījumus: par nelikumīgu telefonsarunu noklausīšanos žurnālistei /pers. D/ tiesa noteica atlīdzinājumu 12 000 LVL; žurnālistei /pers. E/ par nepamatoto viņas dzīvesvietas kratīšanu Eiropas Cilvēktiesību tiesa piesprieda Latvijai maksāt 20 000 EUR; lietā Nr. SKC-459/2012 par nesamērīgu kriminālprocesa ilgumu bija noteikts atlīdzinājums 10 000 LVL; lietā Nr. PAC-168 par attaisnošanu krimināllietā (kriminālprocess ilga 11 gadus) un par publikācijām presē noteikts atlīdzinājums 10 000 LVL.

[2] Ar Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2015.gada 21.decembra spriedumu prasība apmierināta daļēji, piedzenot no Tieslietu ministrijas prasītāja labā morālā kaitējuma atlīdzību 3000 EUR un ar lietas vešanu saistītos izdevumus 35,14 EUR. Prasība daļā par atlīdzības 27 000 EUR piedziņu noraidīta.

Tiesa konstatēja, ka ar prasītāja aizturēšanu uz divām dienām (tostarp viena diena īslaicīgās aizturēšanas vietā), nepamatotām kratīšanām un noklausītajām telefonsarunām (tās nav publiskotas), aresta uzlikšanu nekustamajiem īpašumiem laikā no /datums/līdz /datums/, gadu un vienpadsmit mēnešus piemēroto drošības līdzekli (aizliegums izbraukt no valsts) ir pārkāpts Satversmes 94., 96., 98. un 105.pants.

Prasītājs nepamatoti turēts aizdomās un apsūdzēts trīs gadus un četrus mēnešus, šo laiku bija pakļauts aizdomām par smaga nozieguma mēģinājuma izdarīšanu, kas aizskāra viņa godu un cieņu. Kriminālprocess bija pamats masu medijos nonākt nepatiesām, prasītāja godu un cieņu aizskarošām ziņām. Tādējādi tiesa atzina, ka ar nepamatoti ierosinātu kriminālprocesu prasītājam ir nodarītas garīgas ciešanas, bet morālais kaitējums nav smags Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma izpratnē. Šādos apstākļos atbilstoši Civillikuma 5.pantam un Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likumā noteiktajam nemantiskā kaitējuma atlīdzības apmēram, morālā kaitējuma atlīdzība nosakāma 3000 EUR.

[3] Izskatījusi lietu sakarā ar prasītāja apelācijas sūdzību, Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģija ar 2017.gada 9.marta spriedumu prasību apmierināja daļēji, piedzenot no Tieslietu ministrijas prasītāja labā morālā kaitējuma atlīdzību 7000 EUR, valsts nodevu 299,66 EUR un ar lietas vešanu saistītos izdevumus 40 EUR, bet valsts ienākumos ar lietas izskatīšanu saistītos izdevumus no prasītāja 0,68 EUR, no atbildētājas 1,94 EUR. Prasība daļā

par atlīdzības 20 000 EUR piedziņu noraidīta.

Spriedums pamatots ar tālāk minētajiem motīviem.

[3.1] Pirmās instances tiesas spriedums daļā, ar kuru prasība par atlīdzības 3000 EUR un ar lietas vešanu saistīto izdevumu 35,14 EUR piedziņu, kasācijas kārtībā nav pārsūdzēts un stājies likumīgā spēkā.

[3.2] Tiesa pievienojas pirmās instances tiesas sprieduma motivācijai, izņemot daļā par noteiktās atlīdzības apmēru.

Morālā kaitējuma atlīdzība par personu nepamatotu apsūdzēšanu un apcietināšanu noteikta 15 000 LVL (*Senāta rīcības sēdes 2013.gada 9.septembra lēmums lietā Nr. SKC-1816/2013*) un 20 000 LVL (*Civillietu tiesu palātas 2008.gada 23.aprīļa spriedums lietā Nr. PAC-376/2008 un 2008.gada 2.oktobra spriedums lietā Nr. PAC-515/2008*). Tādējādi izskatāmajā lietā tiesas noteiktais atlīdzības apmērs atbilst Civilprocesa likuma 5.panta sestajai daļai.

Lietā Nr. PAC-168/2010 (*Civillietu tiesu palātas 2010.gada 9.februāra spriedums*) sakarā ar krimināllietas nepamatotu ierosināšanu un vēlāku attaisnošanu piedzīta morālā kaitējuma atlīdzība 10 000 LVL (personai kā drošības līdzeklis nebija piemērots nedz apcietinājums, nedz kāds cits drošības līdzeklis, kas ietekmētu pārvietošanās brīvību, bet bija plaša publicitāte, sākotnējās aizdomas par izdarīto noziedzīgo nodarījumu plašsaziņas līdzekļiem pasniedzot gandrīz kā pierādītu noziegumu). Savukārt lietā Nr. PAC-201/2014 (*Civillietu tiesu palātas 2014.gada 27.februāra spriedums*) piedzīta morālā kaitējuma atlīdzība 10 000 EUR (kriminālvajāšana prasītājai radīja ciešanas un papildu spriedzi, kas varēja ietekmēt prasītājas, kura atzīta par 1.grupas invalidi, veselības stāvokli; apstāklis, ka prasītājai ar drošības līdzekļiem (apcietinājumu, nodošanu policijas uzraudzībā un parakstu par dzīves vietas nemainīšanu) ilgstoši nepamatoti ierobežota pārvietošanās brīvība, bija būtisks tiesību aizskārums). Apstākļi minētajā lietā ir līdzīgi izskatāmajai lietai.

Trijās salīdzināmajās lietās pie kriminālatbildības sauktajām personām bija valsts amatpersonas statuss.

Tādējādi atbilstoši Civillikuma 5.pantam morālā kaitējuma atlīdzības kopējais apmērs nosakāms 10 000 EUR. Atbildētāja atlīdzību 3000 EUR samaksāja 2016.gada 29.februārī, tādēļ no atbildētājas piedzenama atlīdzība 7000 EUR apmērā.

[4] /pers. B/ kasācijas sūdzībā lūdz atcelt apelācijas instances tiesas spriedumu daļā, ar kuru prasība par morālā kaitējuma atlīdzības 20 000 EUR piedziņu noraidīta, minot šādus argumentus.

[4.1] Tiesa nepareizi piemēroja Civillikuma 5.pantu un pārkāpa Civilprocesa likuma 189.panta trešo daļu, jo kaitējuma atlīdzības noteikšanā neņēma vērā visus prasītāja norādītos apstākļus un nenorādīja, kādēļ nebija piemērojama tiesu prakse lietās, uz kurām atsaucās un kurās konstatēti līdzīgi pamattiesību pārkāpumi.

[4.2] Tiesa nepareizi aprēķināja no atbildētājas prasītāja labā piedzenamo valsts nodevu un atbilstoši Civilprocesa likuma 37.panta pirmās daļas 1.punktam nav lēmusi par valsts nodevas atmaksāšanu.

[5] Tieslietu ministrija kasācijas sūdzībā lūdz atcelt apelācijas instances tiesas spriedumu daļā, ar kuru prasība apmierināta, norādīdama, ka tiesa nepareizi piemēroja Civillikuma 5.pantu un pārkāpa Civilprocesa likuma 5.panta piekto un sesto daļu.

Apelācijas instances tiesa nav piemērojusi Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 14.panta trešajā daļā ietvertos kritērijus. Noteiktā atlīdzība 10 000 EUR apmērā atbilst atlīdzībai par kaitējumu dzīvībai vai sevišķi smagu kaitējumu veselībai, bet tiesa šādu kaitējumu nav konstatējusi. Prasītājam nav iestājušās būtiskas (neatgriezeniskas) smagas sekas ar paliekošu ietekmi. Tādēļ atbilstoši Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 14.pantam atlīdzības apmērs var būt līdz 4268,62 EUR.

Tiesa atsaukusies uz spriedumiem lietās, kurās apstākļi būtiski atšķiras no izskatāmās lietas apstākļiem. Lietās Nr. PAC-239/2013 (*Nr. C04334310*) un Nr. PAC-201/2014 konstatēts sevišķi smags kaitējums, kas tiesai ļāva noteikt samērā augstu atlīdzības apmēru (persona atradās aptuveni astoņus mēnešus apcietinājumā, viņai piešķirta 2.invaliditātes grupa, tika apturēta personas darbība Latvijas Zvērinātu advokātu kolēģijā; personai kriminālprocesa laikā piešķirta 1.grupas invaliditāte). Apstākļi lietās Nr. PAC-376/2008 un Nr. PAC-515/2008 arī nebija salīdzināmi, jo personas apcietinājumā atradās ilgstoši (vienā gadījumā gadu un četrus mēnešus, otrā – aptuveni gadu).

Apelācijas instances tiesa bez ievērības atstāja atbildētājas atsauci uz tiesu praksi, kura ir atbilstošāka konkrētajam gadījumam, proti, Rīgas apgabaltiesas 2014.gada 24.aprīļa spriedumu lietā Nr. C27166513, Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2014.gada 15.aprīļa spriedums lietā Nr. C27164013, Civillietu tiesu palātas 2011.gada 21.jūnija spriedums lietā Nr. PAC-225/2011, 2011.gada 27.oktobra spriedums lietā Nr. C04222709 un 2013.gada 24.janvāra spriedums lietā Nr. C04304207. Šajās lietās apstākļi ir līdzīgi un atlīdzība noteikta no 2845 EUR līdz 4268,62 EUR apmērā.

Tādējādi atbildētāja uzskata, ka tiesas noteiktā atlīdzība ir nesamērīga.

[6] Paskaidrojumos sakarā ar prasītāja kasācijas sūdzību atbildētāja norādījusi, ka sūdzība nav pamatota.

Motīvu daļa

[7] Izskatījusi lietu, Augstākā tiesa uzskata, ka spriedums atceļams.

[7.1] Atbilstoši Civillikuma 5.pantam, kad lieta jāizšķir pēc tiesas ieskata vai atkarībā no svarīgiem apstākļiem, tiesnesim jāspriež pēc taisnības apziņas un vispārīgiem tiesību principiem.

Augstākā tiesa jau iepriekš citā lietā norādījusi, ka atbilstīgas un samērīgas morālā kaitējuma atlīdzības noteikšanai saskaņā ar likumu „Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu" tiesai jāņem vērā Civillikuma 5.panta noteikumi, kā arī ir iespējams izmantot Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 14.pantā (personiskā un morālā kaitējuma atlīdzinājuma noteikšana) paredzētos kritērijus atlīdzības apmēra noteikšanai (sk. *2012.gada 29.maija spriedumu lietā Nr. SKC-651/2012 (C04328808)*).

Morālā kaitējuma atlīdzības noteikšanā tiesai jāņem vērā aizskarto tiesību un interešu nozīmīgums, kaitējuma raksturs un smagums (tostarp tā ilgums, personas fiziskais un psiholoģiskais ierobežojums, emocionālais kaitējums), kaitējuma nodarīšanas apstākļi, pārkāpēja attieksme, cietušā rīcība savu tiesību aizsardzībai, kaitējuma sekas (tostarp seku neatgriezeniskums) (sk. *Augstākās tiesas 2017.gada 6.decembra spriedumu lietā Nr. SKC-277/2017 (ECLI:LV:AT:2017:1206.C27159214.1.S)*).

[7.2] Pirmās instances tiesa, piemērojot atlīdzības noteikšanā Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 14.panta trešajā daļā ietvertos kritērijus atzina, ka prasītājam nodarītais morālais kaitējums nav smags. Tiesa arī nekonstatēja kaitējumu prasītāja dzīvībai vai sevišķi smagu kaitējumu veselībai, kas atbilstoši šai tiesību normai ir pamats morālā kaitējuma atlīdzības maksimālā apmēra līdz 28 457,44 EUR noteikšanā (*redakcijā līdz 2018.gada 28.februārim*). Tomēr, kā liecina pārbaudāmā sprieduma argumentācija, pievienodamās pirmās instances tiesas sprieduma motivācijai šajā daļā, apelācijas instances tiesa nav minējusi apsvērumus, kādēļ par kaitējumu, kas nav smags, atlīdzība tiek noteikta 10 000 EUR

apmērā, un pirmās instances tiesas piemērotā tiesību norma konkrētajā gadījumā uz izskatāmās lietas apstākļiem nav attiecināma. Līdz ar to atbildētājas kasācijas sūdzības argumenti šajā jautājumā ir pamatoti.

[7.3] No juridiskās metodes viedokļa taisnīga atlīdzinājuma noteikšanu sekmē tā dēvētā gadījumu salīdzināšanas un tipizēšanas metode, kas balstās uz vienlīdzības principu, proti, salīdzināmos gadījumos atlīdzinājumam jābūt līdzīgam, bet atšķirīgos – atšķirīgam. Protams, tiesu praksi nevar uzskatīt par vienīgo kritēriju atlīdzības noteikšanai nemantiska kaitējuma nodarīšanas gadījumā, taču neapšaubāmi tā izmantojama kā viens no palīgavotiem atbilstīga atlīdzinājuma noteikšanai. Tāpēc, kad lieta jāizspriež pēc tiesas ieskata, tiesai atbilstoši Civilprocesa likuma 5.panta sestās daļas noteikumiem ir nepieciešams analizēt citās līdzīgās lietās norādītos apsvērumus par atlīdzināmo apmēru (sk. *Juridiskas metodes pamati. 11 soļi tiesību normas piemērošanā. Rakstu krājums. Dr.habil.iur., profesora E.Meļķiša zinātniskā redakcijā. Rīga: Latvijas Universitāte, 2003, 197.lpp.*; *Augstākās tiesas 2013.gada 31.oktobra spriedumu lietā Nr. SKC-452/2013 (C27187209), 2016.gada 11.novembra spriedumu lietā Nr. SKC-367/2016 (C04352011), 2017.gada 18.augusta spriedumu lietā Nr. SKC-179/2017 (C12172413)*). Šādā aspektā atlīdzības apmēram apelācijas instances tiesa nemaz nav pievērsusies, bet aprobežojusies ar lietu uzskaitījumu, minot vien morālā kaitējuma atlīdzības apmērus, un nenorādot pamatojumu attiecīgā nolēmuma izmantošanai. To ievērojot, noraidāmi ir prasītāja kasācijas sūdzības argumenti šajā sakarā.

Vienlaikus Augstākā tiesa norāda, ka ir būtiskas atšķirības starp izskatāmās lietas apstākļiem un to lietu apstākļiem, uz kurām spriedumā atsaukusies apelācijas instances tiesa. Piemēram, lietā Nr. PAC-201/2014 prasītāja atzīta par 1.grupas invalīdi, viņai bija liegta iespēja brīvi pārvietoties un kas, ievērojot noteiktās slimības diagnozes, ir īpaši svarīgi, izvēlēties ārstniecības iestādes/metodes un saņemt nepieciešamās konsultācijas vai ārstēšanos ārzemēs, apsūdzība bija par diviem smagiem noziegumiem, kriminālprocess ilga vairāk nekā piecus gadus. Lietā Nr. PAC-239/2013 persona astoņus mēnešus atradās apcietinājumā, tika iespaidota viņa profesionālās darbības reputācija, persona kļuva par 2.grupas invalīdu, apsūdzēta par smagu un sevišķi smagu noziegumu, kriminālprocess ilga vairāk nekā septiņus gadus, kriminālprocesa laikā apturēta personas kā advokāta darbība. Lietā Nr. PAC-168/2010 kriminālprocess ilga vairāk nekā 10 gadus, persona apsūdzēta par diviem smagiem noziegumiem. Lietās Nr. PAC-376/2008 un Nr. PAC-515/2008 persona nepamatoti atradās apcietinājumā gadu un gandrīz četrus mēnešus, apsūdzēta par sevišķi smaga nozieguma mēģinājumu.

Kasācijas instances tiesas uzdevums nav pārvērtēt tiesas, kas izskata lietu pēc būtības, doto apstākļu novērtējumu, bet gan sniegt skaidrojumu par vērtējumā izmantotajiem kritērijiem. Augstākā tiesa norāda, ka tiesas pienākums ir vērtēt visus būtiskos apstākļus kopumā, nevis tikai dažus izlases veidā, un noteikt, kuri apstākļi ir līdzīgi, kuri – atšķirīgi, un kā tas ietekmē nosakāmo atlīdzību. Tiesu prakse attīstās, un tiesai ir pieejami arvien jaunāki tiesu nolēmumi citās līdzīgās lietās, kuri izmantojami salīdzināšanai kā palīgavots.

Tādējādi kā nepamatotus Augstākā tiesa noraida prasītāja kasācijas sūdzības argumentus un piekrīt atbildētājas kasācijas sūdzībā norādītajam, ka Civillietu tiesas kolēģija tiesa pārkāpa Civilprocesa likuma 5.panta piekto daļu un Civillikuma 5.pantu piemēroja nepareizi, kas noveda pie nepamatota sprieduma taisīšanas, tādēļ tas atceļams, ieskaitot par tiesāšanās izdevumu piedziņu, un lieta nododama jaunai izskatīšanai apelācijas instances tiesā atbilstoši Krimināprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likuma (*spēkā no 2018.gada 1.marta*) pārejas noteikumu 4.punkta noteikumiem (*lietas personas prasībā par kaitējuma atlīdzināšanu sakarā ar izmeklēšanas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības dēļ nodarīto kaitējumu, kurās pirms šā likuma spēkā stāšanās ir pieņemts prasības pieteikums un ierosināta tiesvedība vispārējās jurisdikcijas tiesā, izskata vispārējās jurisdikcijas tiesa prasības tiesvedības kārtībā, ievērojot šā likuma nosacījumus.*).

[7.4] Nepamatots ir prasītāja kasācijas sūdzībā izteiktais pārmetums tiesai, ka nav izlemts jautājums par valsts nodevas atmaksāšanu. Atbilstoši Civilprocesa likuma 37.panta otrajai daļai šā jautājuma izskatīšanas priekšnoteikums ir personas pieteikums tiesai. Pieteikuma iesniegšana par valsts nodevas atmaksāšanu ir procesuāla darbība. No lietas neizriet, ka prasītājs šādu pieteikumu ir iesniedzis.

[7.5] Saskaņā ar Civilprocesa likuma 458.panta otro daļu drošības nauda atmaksājama atbildētājai, kuras kasācijas sūdzības argumenti ir pamats sprieduma atcelšanai.

Rezolutīvā daļa

Pamatojoties uz Civilprocesa likuma 474.panta 2.punktu, Augstākā tiesa

nosprieda

Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2017.gada 9.marta spriedumu atcelt un lietu nodot jaunai izskatīšanai apelācijas instances tiesai. /pers. B/ kasācijas sūdzību noraidīt.

Atmaksāt Tieslietu ministrijai drošības naudu 300 EUR (trīs simti *euro*).
Spriedums nav pārsūdzams.

Tiesnese A. Čerņavska

Tiesnese A. Briede

Tiesnese E. Vernuša